

shkola. 1994. – № 3-4. – С. 20–25.

2. **Vavina L.S., Suprun M.O.** Metodyka organizacii ta provedennia naukovogo psihologo-pedagogichnogo doslidzhennia. K.: RVV KIVS, 1996. – 24 s.

3. **Suprun M.O.** Osnovy proffesiinogo samovyhovannia maibutniogo spivrobotnyka MVS Ukrainy: Navch. Posib. – K.: KIVS, 1998. – 100 s.

4. **Gladush V.A.** Vnesok akademika V.I. Bondaria ta yogo naukovoї shkoly v teoriu ta istoriiu specialnoi pedagogiky ta psihologii /Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Dragomanova. Serii 19. Korekciina pedagogika ta specialna psihologija. – K.: NPU imeni M.P. Dragomanova, 2013. – №24. – S.55-60.

5. **Shulzhenko D.I.** Vitalii Ivanovych Bondar / Vnesok vykladachiv kafedry psyhokorekciinoї pedagogiky u rozvytok istorii vatchyznianoї korekciinoї osvity: navchalnyi posibnyk/ Za red. I.P. Kolesnyka, G.S. Piontkivskoi – K.: NPU imeni M.P. Dragomanova, 2014. S. 44-55.

Supun D. From the history of organization of the future special and medical psychologists' research work

The historical and pedagogical analysis of academician launch NAPS of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Viktor Mykolaiovych Synov, and his scientific research school of students (SRWS) as a discipline in training prisons, special and medical psychologists are delighted in the article.

Forms, methods and means of research in academic and extracurricular educational institution of higher education are delighted. Methodology of the main stages of psychological and pedagogical research is investigated. The attention is focused on the professional orientation of scientific works of students-defectologists'. The specific tasks of organizing scientific research of young scientists are analyzed. The prospects of SRWS in nowadays training of correctional, special and medical psychologists at the Department of Special Psychology and Medicine and Institute of Correctional Pedagogy and Psychology NPU of MP Dragomanov in general are disclosed.

Keywords: higher education, correctional education, psychology education, scientific research, methodology, research methods, stages research.

Супрун Д.Н. Из истории организации научно-исследовательской работы будущих специальных и медицинских психологов

В статье представлен историко-педагогический анализ основания академиком АПН Украины, заслуженным юристом Украины Виктором Николаевичем Синевым и его научной школой изучения научно-исследовательской работы студентов (НИРС) как учебной дисциплины в системе подготовки пенитенциарных, специальных и медицинских психологов.

Раскрыты формы, методы и средства научно-исследовательской работы в учебной и внеаудиторной деятельности высшего педагогического учебного заведения. Представлена методика проведения основных этапов психолого-педагогического научного исследования. Акцентируется внимание на профессиональной направленности научной работы студентов-дефектологов. Анализируются конкретные задачи по организации научного поиска молодых ученых. Раскрываются перспективы развития НИРС в системе подготовки современных коррекционных педагогов, специальных и медицинских психологов на кафедре специальной психологии и медицины и всего Института коррекционной педагогики и психологии НПУ им. М. П. Драгоманова.

Ключевые слова: высшая школа, коррекционное образование, специальная психология, научное исследование, методология, методика исследования, этапы научной работы.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2016 р.

Статтю прийнято до друку 15.03.2016 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М. К.

УДК 159.946.3:376-056.263

Тимофієнко Н.В.

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ЗВУКОВИМОВИ У ПЕДАГОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

У статті розглядається проблема формування техніки мовлення студентів у навчальному процесі. Мовленнєва культура є важливою складовою професійної майстерності педагога. Вчителям вона є особливо необхідною, оскільки їхнє мовлення виступає зразком для наслідування дітей. Особистість педагога розкривається в єдності слова та поведінки; у слові він виявляє себе, свою моральність, ставлення до виховання, свою емоційно-мовленнєву культуру. Педагог повинен досконало володіти технікою мовлення, вміти добирати лінгвістичні засоби та прийоми в залежності від умов та мети спілкування, тому що від цього залежать результати його роботи. З'ясувалось, що в характеристиці професійної діяльності звуки відносяться до техніки мовлення. Техніка мовлення в даному випадку виступає основою володіння усним мовленням. Педагог закладає правильність вимови звуків учням під час навчання в школі. Без володіння технікою мовлення педагог не зможе використати професійний засіб впливу на дитину повною мірою. За результатами аналізу даних констатувального експерименту було виділено чотири рівня сформованості техніки мовлення у студентів: перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень. Із них найнижчий – перший рівень, найвищий – четвертий рівень. Виявлено, що всі компоненти техніки мовлення педагога мають набуватись студентами в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Ключові слова: техніка мовлення студентів голос, дихання, дикція, орфоепічна правильність мовлення, словесний і логічний наголос, інтонація, темп, пауза, чіткість артикуляції.

У зв'язку із змінами цінностей і цілей професійної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства передбачається формування творчо активної і соціально зрілої особистості, здатної ефективно і різнобічно організувати свою діяльність. Професія педагога обумовлена фундаментальним засвоєнням студентом не лише знань, формуванням відповідних умінь та навичок, але і особистісним зростанням, що складає основу його майбутньої педагогічної діяльності. Важливою якістю педагога виступає його вміння організувати взаємодію з дітьми, спілкуватися з ними, керувати їхньою діяльністю. В структурі педагогічної діяльності виділяють комунікативний компонент, який вимагає від учителя розвитку комунікативних здібностей, необхідних для здійснення ефективною педагогічної діяльності.

Спілкування педагога, як свідчать проведені дослідження, складається з низки компонентів, взаємопов'язаних між собою (Я.Л. Коломинський, О.О. Леонт'єв, С.Д. Максименко, В.А. Семиченко). В рамках теорії діяльності, яка визначена у даному дослідженні як методологічна вихідна позиція (Леонт'єв О.М.) визначальними виступають мотиви та їхня ієрархічна структура, характер цільопокладання, дії та операції.

Не розцінюючи мовленнєву діяльність як конкретно цільову, Леонт'єв О.О. вказував на її проміжну дію. Разом з тим, у власне мовленні існують у педагогічному спілкуванні і певні своєрідні характеристики. Перш за все, це словниковий обсяг, точність формулювань, зверненість мовлення до реципієнта, в даному випадку до дитини, інше.

Безумовно, як свідчать наукові дослідження вказані позиції мовлення є ціннісними і такими, що визначають професійність педагога (І.О.Зімяня, В.А. Кан-Калік, А.В. Мудрик та ін.).

Але компонентом у мовленні виступає не лише змістова частина, а й зовнішнє її оформлення, віднесене до звучання.

Саме звукова частина мовлення виступила предметом дослідження в рамках констатувального та формувального експериментів, що і аналізується у даній статті.

Мовленнєва культура є важливою складовою професійної майстерності педагога. Вчителям вона є особливо необхідною, оскільки їхнє мовлення виступає зразком для наслідування дітей. Особистість педагога розкривається в єдності слова та поведінки; у слові він виявляє себе, свою моральність, ставлення до виховання, свою емоційно-мовленнєву культуру. Педагог повинен досконало володіти технікою мовлення, вміти добирати лінгвістичні засоби та прийоми в залежності від умов та мети спілкування, тому що від цього залежать результати його роботи.

Техніка мовлення як технічний компонент мистецтва мовлення виступає одним із факторів мовленнєвої майстерності педагога [2]. Техніку мовлення вчителя можна представити за допомогою певних критеріїв, а саме: голос, дихання, дикція, орфоепічна правильність мовлення, словесний і логічний наголос, інтонація, темп, наявність пауз, чіткість артикуляції. Тому саме на техніці мовлення була зосереджена увага у констатувальному та у формувальному експериментах нашого дослідження.

Розглянемо детальніше ті смислові характеристики, які були закладені в діагностику та формування кожного із компонентів мовлення.

Голос вважається одним із елементів техніки мовлення. Голос – це звуковий потік, зумовлений дрижанням голосових зв'язок (у гортані) унаслідок проходження струменя видихуваного повітря, дієвий компонент звукового мовлення, результат складної фізіологічної і психічної діяльності людського організму; стимулюється інтелектом мовця, його емоціями, волею. Голос має індивідуальні особливості, які залежать також від голосового апарату.

Основними критеріями оцінки голосу є сила, висота та тембр. Сила голосу залежить від амплітуди коливань голосових зв'язок: чим більша амплітуда, тим сильніше голос. Амплітуда визначається напором видихуваного повітря. Чим більший обсяг легень, чим потужніший видих, тим сильніший голос. Значний вплив на силу голосу здійснюють резонаторні порожнини надставної труби (глотка, порожнина рота, носова порожнина), які виступають підсилювачами звуку.

Висота голосу – це суб'єктивне слухове відчуття частоти звуку, утвореного в результаті проходження повітря між голосовими зв'язками, які періодично змикаються і розмикаються. Чим частіше коливаються голосові зв'язки, тим вище голос (Пінчук Ю.В.). Частота коливань голосових зв'язок у свою чергу залежить від довжини, товщини і напруження голосових зв'язок. Зміна висоти основного тону

голосу у процесі звичайного мовлення визначає інтонацію речення (розповідне, питальне, окличне).

Тембр голосу – сприймається синтетично як специфічне забарвлення голосу. Він дозволяє відрізнити людей за голосом, навіть, якщо висота, гучність та тривалість звучання цих голосів однакова. Тембр голосу має важливе значення у комунікативній дії. Тембр голосу може бути спонтанним (мимовільним) та креативним (спеціально сформованим). Спонтанний тембр характерний для непоставлених голосів і помітний особливо тоді, коли мовець схвильований. На основі спонтанного тембру можна безпомилково визначити фізичний і емоційно-психологічний стан мовця. Креативний тембр притаманний сформованим, поставленим професійним голосам. Він формується для передачі голосом тільки тих емоцій і фарб, які безпосередньо стосуються поставленого мовленнєвого завдання (Пінчук Ю.В.).

У наукових дослідженнях виділяють такі основні властивості добре поставленого голосу: повнозвучність – невимушена, вільна звучність; милозвучність – чистота і свіжість тембру (без сторонніх призвуків); мелодійність – здатність голосу відхилитися за певними законами вгору, вниз, встановлювати середній рівень; гнучкість – здатність легко і швидко змінюватися за висотою, силою, тривалістю звучання, тембром; висота – це якомога повніше використання діапазону голосу, доступне розширення звукових можливостей; діапазон – кількість можливих для відтворення тонів; сила – визначається тим простором, який звук повинен заповнити; тривалість – здатність людини довго, не втомлюючись, зберігати основні властивості голосу. Без голосу неможливо утворювати голосні звуки, а також сонорні, дзвінки приголосні [6, с.175].

Пінчук Ю.В. виокремлює для професії вчителя такі якості професійного педагогічного голосу, як: потенційно високий рівень гучності; широкий динамічний і висотний діапазон; різноманітність тембрів; благозвучність; адаптивність; сугестивність; леткість; шумостійкість; гнучкість; стійкість; витривалість.

Дихання, як зазначено вище, є також складником усного мовлення. Основним призначенням дихального апарату є здійснення газообміну в організмі. Цей обмін здійснюється завдяки періодичному оновленню повітря в легенях, яке відбувається при поперемінному чергуванні дихальних фаз - вдишу і видиху [3]. Дихання, пов'язане з мовленням, - процес керований, довільний. Таке дихання називається мовленнєвим, фонаційним або звуковим і його можна тренувати. Найбільш корисним для мовленнєвого процесу є реберно-діафрагмальний тип дихання. При ньому працюють міжреберні м'язи, діафрагма, косі м'язи живота. Звуки мовлення утворюються завдяки видиху, тому вчителю необхідно тренувати якомога довший видих і вміння раціонально використовувати запас повітря під час мовлення.

Розглянемо наступний елемент техніки мовлення – дикцію. Дикція у наукових дослідженнях визначається як чітка і ясна вимова звуків, звукокомплексів, складів слів, що є основою професійного мовлення вчителя. Вона передбачає артикуляційну точність, внормованість артикуляційної бази, добре активізує процес спілкування, дає змогу зосередитися на змісті. Дикційна нормативність – важливий елемент техніки мовлення педагога [6, с.176].

Висока культура усного мовлення вимагає орфоепічної правильності. Із звуковою стороною мовлення пов'язані фонетичні й орфоепічні норми. Фонетичні норми виявляються у дотриманні правильного проголошення звуків мови, зокрема, у врахуванні правил чергування голосних і приголосних у словах, подовження, уподібнення тощо. В основі орфоепічних норм літературної мови лежать відповідні фонетичні закономірності, властиві українській мові.

Наголос є ще одним елементом техніки мовлення педагога. У літературі наголос визначається як фонетичне явище, за допомогою якого виділяється відповідний склад з-посеред інших складів у слові чи певний компонент у реченні. Характер наголосу, його місце, сила пов'язані з ритмом та мелодикою мовлення. Виділення частин слова, певного слова чи вислову відбувається за допомогою: зміцнення артикуляційної сили голосу; піднесення висоти тону; сповільненої вимови слова чи фрази тощо. Серед багатьох видів наголосів розрізняють словесний і логічний наголос.

Словесний наголос – наголос, який полягає у виділенні одного складу в слові за допомогою артикуляційних засобів, властивих мові, - посилення м'язової напруженості мовного апарату, збільшення сили видиху, зміни висоти тону, збільшення тривалості звучання. В українській мові наголос вільний, різномісний, він може падати на будь-який склад слова. Вільний наголос не означає, що наголошувати слова можна довільно. У наголошуванні українських слів є своя системність, яка полягає

в тому, що певні групи слів об'єднуються одним правилом щодо наголошування.

Логічний наголос – важливий складник інтонації. Він використовується свідомо для виділення певного слова, яке мовник вважає найважливішим. Логічний наголос впливає на сенс повідомлення та виділяє важливе для інформації слово.

Інтонація є основним засобом членування мови на фрази і фраз на синтагми. Інтонація допомагає розрізнити речення розповідного, питального та окличного характеру, передавати найтонші синтаксичні відношення всередині речень. Інтонація виникає за допомогою: 1) підвищення і зниження голосу; 2) розподілу пауз; 3) наголосу. За допомогою інтонації у мовленнєвому потоці виділяють фрази і їхні змістові частини, передають суб'єктивне ставлення до висловленого. Інтонація виконує важливі функції: логічні і граматичні, образні, емоційні, стилістичні, естетичні. Вона дає змогу мовцеві свідомо урізноманітнювати засоби виразності усного мовлення, передавати тонкі семантичні та емоційні відтінки думки, підтекст, що визначається конкретною ситуацією розмови.

Темп – часова характеристика усного мовлення. Дане поняття охоплює: 1) швидкість мовлення загалом; 2) час звучання окремих слів; 3) інтервали і довжину пауз. Темп буває повільний, уповільнений, середній, пришвидшений, швидкий, однак не повинен бути механічним, випадковим. Уповільнюючи темп, педагоги виділяють інформативно важливу частину слова або фрази, які переважно вимовляються розмежовано й чітко для слухача. Натомість вставні конструкції, містячи другорядну інформацію, вимовляються швидше, ніж усе речення. Неоднакового темпу вимагають різні стилі й жанри мовлення. Темп визначається кількістю одиниць мовлення (складів, слів) за секунду чи хвилину. Вважається, якщо швидкість мовлення менша, ніж 100 слів за одну хвилину, то мовлення надто повільне. Не варто виходити також за межі 150 слів за хвилину. На уроках, у взаємодії з учнями педагог вимовляти не більше 130 слів на хвилину.

В структуру техніки мовлення педагога входить пауза, яка визначається як перерва у мовленнєвому потоці, в артикуляції органів мовлення. У мовленні пауза пов'язана з мовленнєво-комунікативними причинами: закінчення процесу мовлення або певного мовленнєвого відтінку; потребою часу для обдумування; добирання належного слова, фрази; для виділення наступного тексту; перерва у мовленні з психологічних причин. Пауза може бути зумовлена і фізіологічною причиною – потребою зробити вдих. За тривалістю виділяють три види пауз: короткі, середні й довгі. Місце паузи впливає на зміст фрази. Паузи, як і слова допомагають спілкуванню, тому вони не повинні бути порожніми.

Вище зазначене у комплексі виступало, як було вказано раніше, змістом дослідження. Всі названі компоненти підлягали діагностиці і при виявленні низького рівня формувалася більш високий рівень зазначених характеристик у студентів як у майбутніх педагогів. На жаль, в рамках даної статті складно розглянути детально всі наведені компоненти техніки мовлення. Не дивлячись на те, що вони функціонують паралельно, визначальним серед них і системоутворюючим є вимова окремих звуків. Тому нижче зупинимось на характеристиці вимовляння кожного звуку української мови та цілеспрямованості діагностичних процедур і за напрямками формування правильної техніки мовлення у майбутніх педагогів.

Звуки української мови лежать в діапазоні від 125 Гц до 8000 Гц. Слід зазначити, що людина чує всередньому у діапазоні від 20 Гц до 20000 Гц. При цьому розподіл звуків є неоднорідним. Звуки «с», «з», «ж», «ш» – високочастотні і саме тому, що вони знаходяться в діапазоні 6000-8000 Гц, педагоги найчастіше вимовляють їх неправильно. У дітей вони також викликають найбільші труднощі.

Акустична характеристика звуку є нелінійною. Звуки розрізняються за характеристикою тону на прості й складні. Звуки мовлення є складним звучанням, тобто таким, що у звуці, якщо взяти фізичну силу накладається декілька синусоїдних кривих. Правильність звуку залежить від рівня сформованості точності рухів артикуляційних органів. До артикуляційних органів віднесені: язик, губи, зуби, тверде і м'яке піднебіння, верхня і нижня щелепа, задня стінка зів, носова порожнина. Тобто всі зазначені органи беруть участь у мовленні. Як правило, при вимові звуків повітря проходить через гортань і рот, і лише вимова звуків як «м» і «н» характеризується тим, що повітря проходить через ніс. Тому, за такою характеристикою, у мовленні недопустима носова окраса всіх інших звуків, крім «м» і «н». У звуках виділяють за вібрацією та не вібрацією голосні, дзвінкі приголосні та глухі приголосні. При вимові

голосних та дзвінких приголосних – голосові зв'язки зімкнені, вібрують. При вимові глухих приголосних – голосові зв'язки розімкнені, не вібрують. Тому оглушення або одзвінчення нерегламентоване мовленнєвими вимогами, є також для мовлення педагога недопустимим. Всі ці характеристики детально вивчалися у дослідженні, яке пропонується на розгляд у даній статті.

Повернемося до аналізу артикуляційних органів. Незалежно від того проголошує педагог звук чи ні, діагностика проводилась у даному дослідженні відповідно до вимог сформованості окремих рухів артикуляційних органів. До таких рухів у діагностиці надавались: посмішка, яка не відкриває зуби; посмішка, яка відкриває зуби; посмішка з відкритим ротом; вправи на надуття щік; діагностичні вправи для язика (язик до верхньої-нижньої губи; язик до верхніх-нижніх зубів; язик до верхніх-нижніх альвеол; кругові рухи язиком: по губах, по зубах, за зубами; «гойдалка» – рухи язиком вгору-вниз; «маятник» – рухи язиком вправо-вліво; «змійка» — рухи язиком вперед-назад; «голочка» – вузький напружений язик; «лопатка» — широкий, розслаблений язик; «коник» – цокання язиком; «чашечка» – широкий язик піднятий догори; «грибочок»— язик широкий, плоский, присмокується до твердого піднебіння, бокові краї притиснуті до верхніх корінних зубів, кінчик язика – до верхніх альвеол). Діагностика рівня сформованості дихання проводилась через виконання таких завдань: (видих холодний – теплий; видих швидкий – повільний; видих з участю губ (типу «ф»); видих щілинний (типу «с»).

На основі цих завдань відбувалась якісна і кількісна характеристика у майбутніх педагогів техніки мовлення.

За результатами аналізу даних констатувального експерименту було виділено чотири рівня сформованості техніки мовлення у студентів: перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень. Із них найнижчий – перший рівень, найвищий – четвертий рівень.

Кількісні дані аналізу результатів експериментального дослідження показані в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл студентів стаціонарної форми навчання за рівнями сформованості техніки мовлення (у %)

Компоненти техніки мовлення	Рівні			
	1	2	3	4
Комплексна оцінка умінь мовленнєвого дихання	43	25	19	13
Дотримання артикуляційних вимог	47	26	18	9

Кількісні дані аналізу результатів експериментального дослідження показали, що студенти 1-5 курсів денної форми навчання розподілились в залежності від рівня сформованості техніки мовлення на 4 рівні. Як видно з таблиці 1, значний відсоток студентів віднесені до першого рівня, тому зафіксований рівень сформованості техніки мовлення не можна розцінювати як задовільний. У зв'язку з цим постає питання про цілеспрямований вплив з метою формування техніки мовлення.

Відповідно до виявлених недоліків у студентів, проводилась індивідуальна програма з формування вимовної техніки спілкування, яку ми наводимо нижче:

1. Продіагностуйте мовлення самому собі в складах прямих та обернених між голосними, між приголосними, у словах, у фразах.
2. Продіагностуйте вимову один одному при роботі парами або групами.
3. Проаналізуйте попередньо зроблений аудіо запис з діагностики правильності звуку та дотримання орфоепічних норм.
4. Поставте звуки один одному або поставте звуків самому собі.
5. Прочитайте вірші з дотриманням правильної вимови всіх звуків відповідно до орфоепічних норм.

- У синички є криничка.

Як настане синя нічка,

До кринички йде синичка.
Зорі вибира з кринички
І чіпля на шию нічці. (Й. Струцюк)

- Любить ячну кашу Яша,
Смачна Яші ячна каша.
Бере з миски повну жменю
Яша каші із ячменю.
Кажуть Яші дітки наші:
– Що ти, Яшо, робиш з каші?
Кашу, Яшо, їж потрошку
І не жменею, а з ложки. (Л. Куліш-Зіньків)

6. Прочитайте скоромовки з дотриманням правильної вимови всіх звуків відповідно до орфоепічних норм.

• Чапля в чоботях чвалає, у чаплят чобіт немає. А чапля без чобіт мчить до чаплі на обід.

- Хитру сороку спіймати морока, а на сорок сорок – сорок морок.
- Бабин біб розцвів у дощ – буде бабі біб у борщ.
- Стриб-стриб-стриб – підстрибує по стерні рідня: перепілка, перепел, перепеленя.
- Їхав Прокіп з Прокопихою, ще й з маленькими прокопенятами.
- Був господар, був господар, та й розгосподарився.
- Був собі цебер, перецебрився, мав діти цебренята перецебренята.
- Черепашці з черепашенятами важко змагатися із жабенятами.
- Ходить квочка коло кілочка, водить діточок коло квіточок.
- Стоїть піп на копі, копа під попом, піп під ковпаком.

7. Прочитайте вірші, міняючи темп вимови (повільно, нормативно, швидко).

- Біля яру, біля стежки одягла верба сережки.

Головою хилитала, потихесеньку питала:

Де ота біленька хатка, що гарнесенькі дівчатка?

Хай би вибігли до стежки. Подарую їм сережки. (Л. Костенко)

- Сплять над озером ялинки, як сестрички в сповитку.

Біла віхола хустинки їм зіткала нашвидку.

Де калина, де шипшина, де черешенька мала?

Все зима запорошила, запушила, замела. (В. Скомаровський)

8. Прочитайте скоромовки, міняючи темп вимови (повільно, нормативно, швидко).

- Ти, малий, скажи малому: хай малий малому скаже, хай малий мале теля прив'яже.
- Ніс Гриць пиріг через поріг, став на горіх – упав на поріг.
- В ямі не спиться вусатому сому, сому вусатому сумно самому.
- Пішли рясні дощі, ловилися лящі. А хлопці – мов хлющі: забули про плащі. Та що їм ті дощі, коли такі лящі.

• Коло киці Костик в кошик кошенят кладе кошлатих. Коло Костя котить котик круглу кульку кошенятам.

• Вишивала мишка ловко синім шовком мишоловку. Мишоловка - грізна штука, мишеняткові наука.

• Галасливі ґави й галки в гусенят взяли скакалки. Гусенята їм ґелґочуть, що й вони скакати хочуть.

- У дворі трава, на траві дрова. Не рубай дрова, на траві двора.
- Дзижчить над житом жвавий жук, бо жовтий він вдягнув кожух.
- Ковпак на ковпаку, під ковпаком - ковпак.

9. Вимовте фрази, міняючи темп вимови (повільно, нормативно, швидко).

- Зозуля кувала у зеленому лузі.

- Зорина і Назар зварили узвар.
- У Соні шашки, у Семена шишки.
- У Оленки на сукні красиві гудзики.
- Мімози Мила мамі купила.

10. Прочитайте невелике оповідання, міняючи темп вимови (повільно, нормативно, швидко).

Все в тому домі здавалося звичним і рідним: мисник поблизу порога, заставлений посудом; під стелею полиця, на якій стояли ринки, макітерка, глечики й пляшки; на покуті стіл, застелений скатертиною, над ним фотографії всього роду і намальовані ним картини. Здебільшого, то були копії Брюллова, Васильківського, Куїнджі... Все в цьому родинному гнізді було своє: стіл, лави, ослони, зроблені майстровитими руками господаря. Ковдри і рядна виткані на верстаті матусею. В світлиці було тепло й затишно навіть узимку, коли наставали холоди і мати вносила до хати куль житнього околоту, щоб слати долівку. Золотиста солома пахла літом і була першим килимом, який пізнав малий Василько за своє життя. (За І. Цюпою)

11. Проспівайте пісні у заданому темпі.

- Коляд, коляд, колядниця, добра з медом паляниця,
а без меду не така, дайте, тітко, пирога.

Як не дасте пирога, візьму бика за рога,
поведу на торжок, куплю собі пиріжок.

- Щедрівочка щедрувала, до віконця припадала:
– Чи ти, тітко, наварила, чи ти, тітко, напекла?

Неси мені до вікна.

А в нашої неньки ручечки біленькі.

Кругом столу ходить, варенички робить.

12. Прослухайте аудіозапис коротких фраз та відтворіть їх у різному темпі (повільно, нормативно, швидко).

- Виделкою Вова вареники їв, а Вітя водиці з відерця відпив.
- Стигле гроно винограду Ганна принесла із саду.
- Під березою в грозу заховав Захар козу.
- Мухомор і білу мишу малював маленький Міша.
- Ми до школи швидко йшли, кущ шипшиновий знайшли.

- Сумно солов'ю у лісі, він сидить у нас на стрісі.

Так він солодко співає – весну й сонце прославляє!

- Якось кухару на вухо в кухні шепотіла муха:

“Хоч з тобою не дружу, хліб спекти допоможу”.

13. Вимовте слова спочатку пошепки, потім голосніше і нарешті голосно.

- Рис-лис, рама-лама, рак-лак, лук-люк, галка-галька, лис-ліс, мишка-миска, шапка-сапка, кашка-каска, злива-слива.

- Квас, двір, кріт, кава, дріт, трава, ковдра, туплі, коло, стіл, картопля, твір, кавун, шоколад.

- Князь, подорож, близько, пошук, кожух, вузько, розірвати, слизько, миска, мишка, лазить, кріт, зазіхати, кішка.

- Ціль, горобець, запитання, дівчинка, танець, молодець, писати, ланцюг, півень, заєць, тарілка, миска, палець, хлопець.

- Ананас, водиш, машина, фокус, голос, наш, ходиш, нас, ніс, абрикос, пишеш, квас, умієш, бігаєш.

14. Вимовте скоромовки спочатку пошепки, потім уголос.

- Бук бундючивсь перед дубом, тряс над дубом бурим чубом. Дуб пригнув до чуба бука - буде букові наука.

- Вередували вереднички, що не зварили вареничків. Не вередуйте, вередниченьки, ось

поваряться варениченьки.

- Летів горобець через безверхий хлівець. Ніс четверик гороху, без червотоку, без червоточини, без почервоточини.

- Мусію, Мусію, муку сію, печу паляниці, кладу на полиці. Мусій, Мусій, муку сій, печи паляниці, кладу на полиці.

- Ішов Прокіп, кипів окріп, прийшов Прокіп - кипить окріп, як при Прокопі, так і при Прокопі і при Прокопенятах.

- У садочку барвінок, на барвінку втінок. Заберемо втінок, вирвімо барвінок.

- Копа на копі, під копою копа. А хто їх копнув? Копоклад Хома.

- Кричав Архип, Архип охрип, не треба Архипу кричати до хрипу.

- Летіла лелека, заклекотіла до лелеченят.

- Хтось хитренький хитрував - нашу хвіртку поламав.

15. Прочитайте фрази голосом різної гучності.

- Хто два зайці гонить, жодного не здогонить.

- Добре слово будує, а зле руйнує.

- У чужій кошарі овець не розведеш.

- Поспішиш - людей насмішиш.

- На двох стільцях не всидиш.

- Година вранці варта двох увечері.

- Десять разів відміряй, а раз відріж.

- Згода дім будує, а незгода руйнує.

- Знайко біжить, а незнайко лежить.

- Краще пізно, як ніколи.

16. Прочитайте віршовані рядки голосом різної гучності.

- Білий вітер-сніговій напруде куделі,
на галяві лісовій килими простеле.

Гляне весело з-під брів на дуби, ялини

І поманить снігурів кетягом калини. (В. Скомаровський)

- Під маленькими яличками у смарагдовій траві
літо виросло суничками – то по одній, то по дві.

- Ой, сестриченько-яличко, ти не дряпай моє личко,
я суничок назбираю жменьку мамі і собі. (Л. Костенко)

17. Прочитайте уривок оповідання голосом різної гучності.

А там за Россю, на роздолі, попід горами й по долинах розсипались, як та череда, невеличкі біленькі міщанські хатки в вишневих садках, в яблунях та кучерявих грушах. Городи скрізь пообсаджувані понад Россю високими вербами, а на ровах росте рядками, густими, як руно, зелена дережа. Між сірими скелями стоїть на низині стара церква з трьома банями, сіра, поросла сизим та зеленим мохом, як самі скелі, а друга, нова й гарна, мурована, стоїть над самою водою, на високім шпилі, з високою дзвіницею; стоїть вона, як та свічка в підсвічникові, блискає проти сонця блискучим хрестом. Так хороше, так чудово кругом – і на низу й на горах, де зелені ліси то виглядають з долин кучерявими верхами, то виходять і виступають сміливо на самі гори. Аж одпочивають очі, зиркаючи по зеленому лузі, по блискучій воді, по хатах та садочках! (І. Нечуй-Левицький).

18. Вимовте фрази з різною інтонацією (окличною, питальною).

- З ким поведешся, того й наберешся.

- Їв би кіт рибку, а в воду не хоче.

- Моя хата скраю - нічого не знаю.

- Поспішиш - людей насмішиш.

- Семеро одного не ждуть.

- Вискочив, як Пилип з конопель.

- В умілого й долото рибу ловить.

- Діло майстра величає.
- Заблукався між трьох дубів.
- З великої хмари малий дощ.

В характеристиці професійної діяльності звуки відносяться до техніки мовлення. Техніка мовлення в даному випадку виступає основою володіння усним мовленням. Педагог закладає правильність вимови звуків учням під час навчання в школі. Без володіння технікою мовлення педагог не зможе використати професійний засіб впливу на дитину повною мірою. Тому всі ці характеристики техніки мовлення педагога мають набуватись у студентів в процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Використана література:

- 1.Козачук Г.О. Українська мова – для абітурієнтів: Навчальний посібник – К.: Вища школа, 1993. – 272с.
- 2.Мурашов А.А. Педагогическая риторика. – М.: 2001. – 480с.
- 3.Нейман Л.В., Богомільский М.Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В.И. Селиверстова. – М.: ВЛАДОС, 2001. - 224с.
4. Основи педмайстерності. / За ред. І.А.Зязюна. – К., 1997. – 349с.
- 5.Пінчук Ю.В. Риторика, культура та техніка мовлення вчителя-логопеда: Навчально-методичний посібник. – К., КНТ, 2007. – 92с.
- 6.Сербенська О.А. Культура усного мовлення. Практикум: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004, – 216с.
- 7.Стахів М.О. Український комунікативний етикет: Навчально-методичний посібник. – К.: Знання, 2008. – 245с.

References:

- 1.Kozachuk H.O. Ukrainska mova – dlia abiturientiv: Navchalnyi posibnyk – K.: Vyshcha shkola, 1993. – 272s.
- 2.Murashov A.A. Pedagogicheskaja rytoryka. – M.: 2001. – 480s.
- 3.Neiman L.V., Bohomylyskiy M.R. Anatomija, fyziologija y patologija orhanov slukha y rechy: Ucheb. dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenyi / Pod red. V.Y. Selyverstova. – M.: VLADOS, 2001. - 224s.
4. Osnovy pedmaisternosti. / Za red. I.A.Ziaziuna. – K., 1997. – 349s.
- 5.Pinchuk Ju.V. Rytoryka, kultura ta tekhnika movlennia vchytelia-lohopeda: Navchalno-metodychnyi posibnyk. – K., KNT, 2007. – 92s.
- 6.Serbenska O.A. Kultura usnogo movlennia. Praktikum: Navchalnyi posibnyk. – K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2004, – 216s.
- 7.Stakhiv M.O. Ukrainyskiy komunikatyvnyi etyket: Navchalno-metodychnyi posibnyk. – K.: Znannia, 2008. – 245s.

Тимофеенко Н.В. Психологические требования к звукопроизношению в педагогическом общении

В статье рассматривается проблема формирования техники речи студентов в учебном процессе. Речевая культура является важной составляющей профессионального мастерства педагога. Учителям она особенно необходима, поскольку их речь выступает образцом для подражания детей. Личность педагога раскрывается в единстве слова и поведения; в слове он проявляет себя, свою нравственность, отношение к воспитанию, свою эмоционально-речевую культуру. Педагог должен в совершенстве владеть техникой речи, уметь подбирать лингвистические средства и приемы в зависимости от условий и цели общения, так как от этого зависят результаты его работы. Выяснилось, что в характеристике профессиональной деятельности звуки относятся к технике речи. Техника речи в данном случае выступает основой владения устной речью. Педагог закладывает правильность произношения звуков ученикам во время обучения в школе. Без владения техникой речи педагог не сможет использовать профессиональное средство воздействия на ребенка в полной мере. По результатам анализа данных констатирующего эксперимента было выделено четыре уровня сформированности техники речи у студентов: первый уровень, второй уровень, третий уровень, четвертый уровень. Из них самый низкий - первый уровень, самый высокий - четвертый уровень. Выявлено, что все компоненты техники речи педагога должны приобретаться студентами в процессе обучения в высшем учебном заведении.

Ключевые слова: техника речи студентов, голос, дыхание, дикция, орфоэпическая правильность речи, словесное и логическое ударение, интонация, темп, пауза, четкость артикуляции.

Tymofiyenko N.V. Psychological requirements zvukoproiznosheniya in pedagogical communication

The problem of formation of broadcast technology students in the learning process. Speech culture is an important component of professional skill of the teacher. Teachers is particularly necessary because their speech acts a role model children. The personality of the teacher is revealed in the unity of speech and behavior; in a word, he finds himself, his morals, attitudes toward education, his emotional speech culture. The teacher has to master the technique of speech, to be able to adopt linguistic tools and techniques depending on the conditions and purpose of communication, because it depends on the results of his work. It was clarified that the characteristic sounds of professional activity relating to broadcasting technology. Engineering speech in this case acts as a basis possession of spoken language. The teacher provides students the correctness of pronunciation of sounds during schooling. Without the technique of speech teacher will not be able to use a professional means of influencing the child fully. The analysis of data konstatuvalnoho experiment, four of formation of speech technology in students: the first level, second level, third level, fourth level. Of these, the lowest - the first level, the highest - the fourth level. Found that all components of speech technology teacher should be acquired by students in learning in higher education. The goal - to find out the psychological requirements zvukoproiznosheniya in teacher communication.

Keywords: appliances students' voice, breathing, diction, pronouncing correctness of speech, verbal and logical stress, intonation, pace, pause, clarity of articulation.

Стаття надійшла до редакції 31.05.2016 р.

Статтю прийнято до друку 03.06.2016 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Фомічова Л.І.

УДК 376-056.263:159.937-053.4

Фомічова Л. І.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ У СПРИЙМАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ВАДАМИ СЛУХУ

В статті розглядаються корекційні підходи, які є ефективними при порушенні у дітей дошкільного віку з вадами слуху сприймання, рекомендується модель та зміст корекції. У статті розкривається сутність корекційного підходу та ознаки, які відрізняють корекцію, спрямовану на відповідну динаміку розвитку сенсорики, від всіх інших характеристик. Сенсорне виховання як системний вплив має власний педагогічний зміст, у статті описана величина, просторове розташування предметів, форма, колір. Розкрита та описана технологія надання змісту, представлена корекційна модель сенсорного виховання дошкільників з вадами слуху, метою якого виступає сенсорний розвиток, що є ядром і первинним етапом когнітивного розвитку, який детермінує, надалі, такі складні когнітивні процеси як мислення і мовлення.

Ключові слова: сенсорне виховання, дошкільники, вади слуху, корекція, зміст, модель.

Сенсорне виховання дошкільників з вадами слуху базується на формуванні у таких дітей різних модальностей сприймання: зорового, слухового, тактильного, вібраційного, ін.

О.В. Запорожець підкреслював, що у випадках, коли не передбачається послідовне навчання дітей суспільно виробленим сенсорним еталонам і способам їхнього застосування, цей процес проходить у значній мірі стихійно і призводить до відносно низьких результатів.

Вивчаючи питання оволодіння дітьми сенсорикою взагалі та сенсорними еталонами зокрема, В.А. Аванесова, Н.О. Ветлугіна, Д.Б. Ельконін, Л.Є. Журова, О.П. Усова зазначали, що при цілеспрямованому та систематичному навчанні дітей використанню сенсорних мірок чи еталонів, рівень розвитку тих чи інших відчуттів і сприймань може бути значно підвищеним.

Значний інтерес становить дослідження В.А. Аванесової та О.П. Усової, в якому автори розробили вказівки щодо сенсорного виховання. Вони здійснювали сенсорне виховання дітей у процесі продуктивної діяльності, такої, як малювання, ліплення, аплікація, конструювання тощо. В результаті використання дидактичних ігор дослідники відзначали значне вдосконалення сенсорних орієнтувань у дітей, у них спостерігалось зростання не тільки точності розрізнення, називання форм, кольорів, а й збільшення обсягу оперативної пам'яті дітей, збільшення швидкості дитячих реакцій.

Пошук нових підходів до здійснення сенсорного виховання дітей раннього дошкільного віку знайшов відображення у дослідженнях Л.М. Олійник. Ґрунтуючись на вченні Л.С. Виготського про те, що навчання дошкільників є спонтанно-реактивним, автор намагалась детально розглянути вказані положення, наголошуючи на тому, що процес навчання потрібно будувати таким чином, щоб у дитини склалося враження, ніби вона навчилася всього сама, а не за допомогою втручання дорослого. Експериментально доведено ефективність використання прийому активізації спонтанної діяльності при ознайомленні дітей раннього віку зі способами обстеження предметів та із сенсорними еталонами.

Як свідчить психологічне дослідження О.Р. Лурії, дошкільники не завжди можуть лише за зоровим сприйманням розділити запропонований у цілісному вигляді зразок на такі елементи, з яких необхідно його надалі побудувати. Вчений зазначає, що діти вирішують завдання практичним шляхом, пробуючи різноманітні комбінації до тих пір, доки потрібний результат не буває досягнутим.

Для того щоб перевести дитину з примітивного рівня розв'язання проблеми на більш високий, В.М. Сохіна дещо видозмінила завдання, надаючи основного значення не практичному результату, а попередньому орієнтуванню в умовах його досягнення. Експерименти, які провела дослідниця, показали, що починаючи з 4-х років, діти відносно легко засвоюють спосіб моделювання видимого зразка під впливом якого точність і розмежування зорового аналізу